

A portrait of Pierre Chevallier, a French philosopher and writer. He is shown from the chest up, wearing a dark blue coat with a white cravat. He has light-colored, wavy hair and is looking slightly to the right of the viewer with a neutral expression. The background is a plain, dark brown color.

CEES HUISMAN

Pierre
Chevallier

1760 | PREDIKANT MET VERGEZICHTEN
1825 | TUSSEN VERLICHTING EN RÉVEIL

Pierre Chevallier (1760-1825)

Pierre Chevallier (1760-1825)

Predikant met vergezichten tussen Verlichting en Réveil

CEES HUISMAN

Hilversum
Verloren
2023

Deze uitgave werd mede mogelijk gemaakt door financiële steun van Stichting Vrijzinnige Fondsen, Stichting “Ad Pias Causas” en Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap

Afbeelding op het omslag: Pierre Chevallier, gefotografeerd door Sandra Haverman (collectie Nederlands-Vlaams Bijbelgenootschap). Schilderij van Charles Howard Hodges (1764-1837).

© 2023 Cees Huisman
Uitgeverij Verloren bv
Torenlaan 25
1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

ISBN 978 94 64550313

Omslagontwerp en opmaak: Rombus/Patricia Harsevoort, Hilversum
Druk: Wilco, Amersfoort

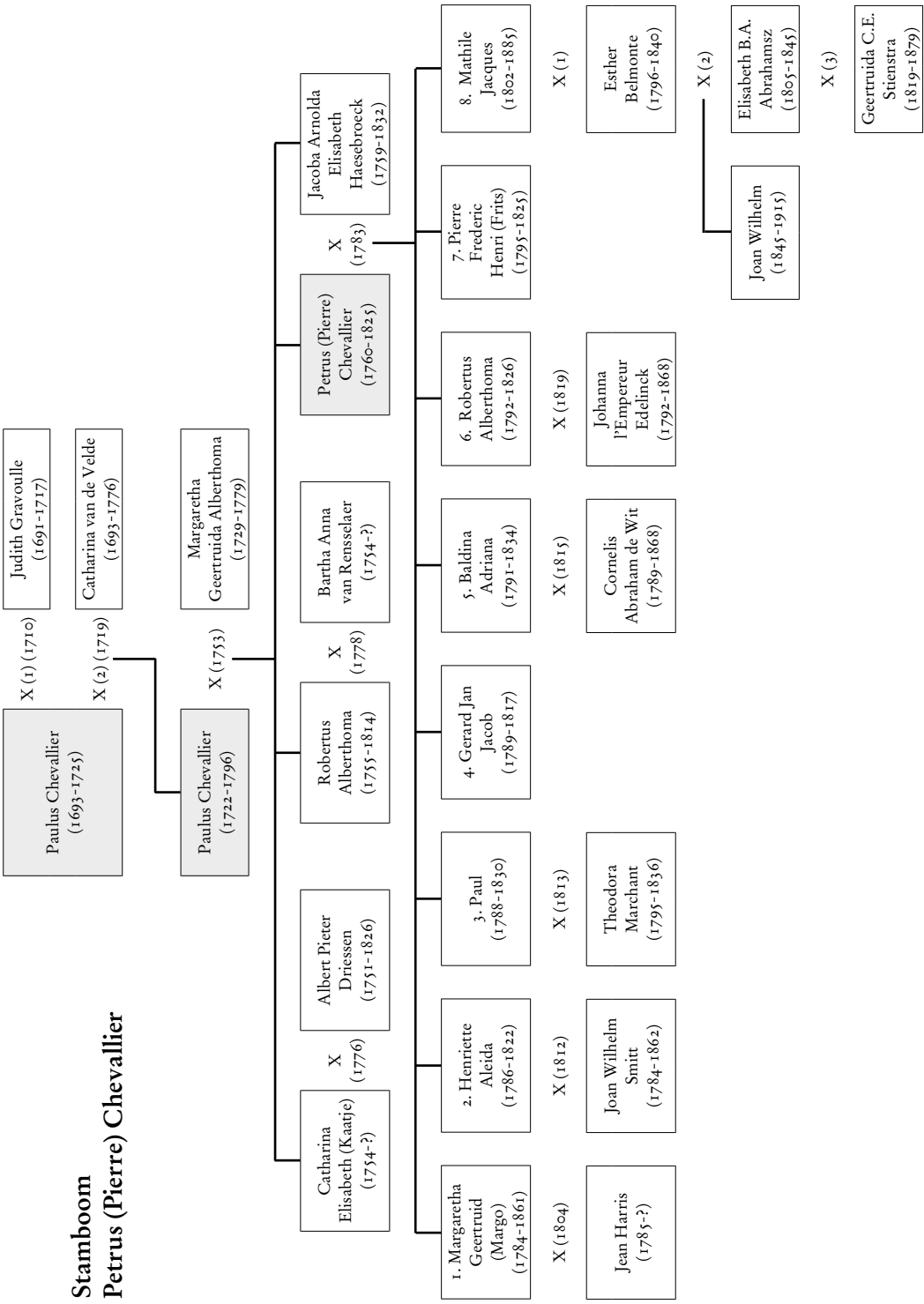
No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

Er is getracht alle rechthebbenden te achterhalen. Mocht u desondanks afbeeldingen tegenkomen, waarvan u rechthebbende bent en u heeft geen toestemming gegeven voor de publicatie, neemt u dan contact op met de uitgeverij.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	7
Inleiding	11
1 Studeren en netwerken in Utrecht	17
2 De pastorie in, de kansel op	40
3 Waals predikant te Naarden	56
4 Waals predikant in roerig Zwolle	73
5 Pierre Chevallier. Principieel en consequent	86
6 Ambteloos burger in Zwolle. Wat nu?	98
7 Private preceptor, pedagoog en pastor	110
8 Chevallier sr. <i>Het geringe overschot zijner loopbaan</i>	123
9 Pastor in Amsterdam in een turbulente tijd	151
10 Een verhaal apart. Robert Alberthoma Chevallier	161
11 Talrijke bezigheden	172
12 Pierre Chevallier als <i>genootschapsman</i>	181
13 Pierre Chevallier als feest- en gelegenheidsredenaar	204
14 Pierre Chevallier als pastor en polemist	217
15 Pierre Chevallier als <i>pater familias</i>	233
16 Levenseinde en erfenis	249
Publicaties van Pierre Chevallier	261
Voordrachten en preken (I)	262
Voordrachten en preken (II)	262
Correspondentie	263
Literatuur	264
Verantwoording afbeeldingen	267
Register	269

Stamboom Petrus (Pierre) Chevallier

Woord vooraf

Het is mij vaak overkomen, dat wanneer ik vertelde, dat ik bezig was een boek te schrijven over *Pierre Chevallier*, dat men mij dan vragend aankeek. Daar was ik dan weer niet verbaasd over, want zijn naam is alleen bekend bij een kleine groep kenners van en geïnteresseerden in de religieuze geschiedenis van de late achttiende en de vroege negentiende eeuw. Ik dacht, dat het tijd werd om zijn levensverhaal voor een breder publiek toegankelijk te maken. Aan de hand van zijn biografie kan tevens de grotere geschiedenis van Nederland en van Europa ter sprake komen, want zijn levensloop kan als een spiegel fungeren van de politieke, maatschappelijke en godsdienstige ontwikkelingen van zijn tijd. Een macro- en microverhaal ineen.

Mijn eigen eerste kennismaking met één van de Chevalliers was tijdens het schrijven van mijn dissertatie in de jaren 80 van de vorige eeuw. In mijn boek *Neerlands Israël, het natiebeseef van de traditioneel-gereformeerden in de achttiende eeuw* komen vooral predikanten aan het woord, die het orangistische paradigma aanhingen en verkondigden, maar ik besteedde toen ook terloops aandacht aan vertolkers van de tegenovergestelde politieke beweging, die men globaal en ongenueanceerd die van de patriotten is gaan noemen. Eén van hen was Paulus Chevallier, die professor theologie was aan de Academie in Groningen. Hij hield in 1795 een preek over de machtsovername door de Fransen, die het einde van de Republiek inluidde. Deze transitie werd door de oude Chevallier gezien als een gezegende gave van Hogerhand: *De Voetstappen der goddelijke Voorzienigheid, in Nederlands Staatsomwenteling opengelegd in ene Kerk-Rede uitgesproken te Groningen op den 15 February 1795*, zo luidde de wat breedsprakige maar ook veelzeggende titel ervan.

Deze figuur en zijn in mijn ogen nogal opvallende standpunt bleef mij fascineren en deze interesse nam nog toe, toen mij bleek, dat er van deze familie Chevallier een omvangrijk archief bewaard werd in de Universiteitsbibliotheek te Utrecht. Toen er in de jaren 90 een inventaris¹ van dit archief in druk verscheen heb ik die meteen aangeschaft

1 K. van der Horst, *Inventaris van het archief van de familie Chevallier (ca. 1700-1900)* (Utrecht 1992).

en schoten er vervolgens allerlei vervolgstudies door mijn gedachten. Ondertussen was ik echter al begonnen met een studie naar het leven van Gerardus Kuypers, waarin vooral aandacht werd besteed aan die wonderlijke gebeurtenissen in Nijkerk halverwege de achttiende eeuw, maar ook kwam in dit ‘verhaal’ Paulus Chevallier weer om de hoek kijken, omdat Kuypers na zijn Nijkerker ervaringen – met een kort intermezzo als predikant in Scheemda – werd aangesteld als hoogleraar in Groningen, zodat Chevallier en Kuypers vanaf 1765 collega’s werden. In die biografie komt Paulus Chevallier dan ook regelmatig ter sprake.²

Gedurende het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw was ik ook deelnemer aan de *Werkgroep Religie en Verlichting* in Leiden onder leiding van Prof. Ernestine van der Wall. In 2007 publiceerde deze werkgroep een bundeling artikelen geschreven door een aantal van haar leden met als titel *Een veelzijdige verstandhouding. Religie en Verlichting in Nederland 1650-1850* met daarin ook een artikel³ van mijn hand over – hoe kan het ook anders – Paulus Chevallier, getiteld: ‘Paulus Chevallier, hoogleraar en burger op de drempel van een nieuwe tijd’.

Na mijn emeritaat in 2019 kreeg ik meer tijd om nog eens preciezer te bekijken welke interessante stukken in het familiearchief bewaard werden. Mijn oog viel op een uitgebreide briefwisseling tussen vader Paulus en zijn jongste zoon Petrus (Pieter) of Pierre Chevallier. Ik ontdekte al gauw, dat die correspondentie een prachtige aanzet kon geven tot het schrijven van een biografie van Pierre, over wiens levensverhaal tot op heden niet zo veel gepubliceerd is. In wat bredere recente studies komt hij soms wel terloops ter sprake, bijvoorbeeld in het boek van Willem van Bennekom over de Waalse kerk in Amsterdam⁴ en in het jubileumboek van 200 jaar Nederlands Bijbelgenootschap door Fred van Lieburg.⁵ Maar doorgaans staat hij in de schaduw, waaruit ik hem graag wilde weghalen.

Allereerst heb ik de genoemde uitvoerige correspondentie tussen vader en zoon Chevallier, lopend van 1779 tot 1795, ontcijferd en geanalyseerd, zodat ik die als belangrijke bron kon gebruiken voor het in kaart brengen van de belevenissen en de ontwikkeling van de carrière van Pierre. Deze briefwisseling komt ten einde, wanneer vader Chevallier in 1796 overlijdt en Pierre ondertussen begonnen is aan zijn

2 C. Huisman, *Gerardus Kuypers (1722-1798), pastor en patriot tussen vroomheid en Verlichting* (Zoetermeer 1996).

3 Uitg. Van Tilt (2007), pp. 337-347.

4 W. van Bennekom, *Mes frères! De Waalse Kerk in Amsterdam* (Amsterdam 2017).

5 F. van Lieburg, *De wereld in. Het Nederlands Bijbelgenootschap 1814-2014* (Amsterdam 2014).

30-jarige loopbaan als Waals predikant in Amsterdam. Voor deze laatste periode moesten dus andere bronnen aangeboord worden, zoals bijvoorbeeld de kerkenraadsnotulen van de Waalse gemeente, uitgegeven preken en lezingen van Pierre in die jaren gehouden, maar ook de in handschrift nog aanwezige preken en voordrachten in het familiearchief, correspondentie met sommige van zijn kinderen e.d. Met behulp van deze bronnen heb ik geprobeerd het levensverhaal van Pierre Chevallier ook in die laatste dertig jaar te volgen, dat echter helaas de directheid, de kleur en het anekdotische van de *petite histoire* betreffende die eerdere periode mist. Toch stuitte ik soms onverwacht op interessante wendingen in het verhaal, wanneer bijvoorbeeld in de correspondentie met zijn broer Robert of die met enkele van zijn kinderen choquerende voorvallen en ervaringen boven water komen.

Ik heb deze biografie op een wetenschappelijk verantwoorde manier willen schrijven – bronnen worden steeds in de noten vermeld – maar anderzijds heb ik er ook naar gestreefd om een zo leesbaar mogelijk verhaal neer te zetten. Het is geen roman over Pierre Chevallier geworden, maar een droge wetenschappelijke verhandeling is het evenmin. Ik zou de stijl van deze studie misschien het beste kunnen typeren als *faction*, een combinatie van feitelijkheid en fictie, hoewel er weinig door mijzelf als verzonnen aan is toegevoegd.

Over de relevantie van zo'n studie als deze kan natuurlijk urenlang getwist worden. Ogenschijnlijk nutteloze kennis kan niettemin buitengewoon interessant zijn en soms onverwacht licht werpen op actuele problemen of issues. Hoewel maatschappelijke of religieuze urgentie in dit geval niet rechtstreeks aan de orde is, springen van tijd tot tijd toch verrassende overeenkomsten met actuele thema's van onze tijd in het oog. Afgezien van deze onverwachte relevantie voelde ik in ieder geval sowieso in mijzelf het verlangen en de behoefte groeien om wat ik ontdekt had op een lezenswaardige manier met eventueel andere 'liefhebbers' te delen. Ik hoop, dat ik daarin geslaagd ben.

Toen Abraham Capadose in 1828 het dagboek van Franciscus Burman⁶ over zijn verblijf in Engeland in 1702 integraal uitgaf stond de recensent van de *Vaderlandsche Letteroefeningen* op zijn achterste benen, want het publiekelijk maken van dergelijke privé-zaken beschouwde hij als een vorm van heiligschennis. En dan te bedenken, dat het hier om een publicatie in het Latijn ging. Ik moet bekennen, dat het ken-

⁶ Franciscus Burman (1671-1719) was predikant o.a. in Amsterdam en hoogleraar theologie in Utrecht en verbleef in 1702 in Engeland. De recensie van Capadoses uitgave van *Itineris Anglicani Acta Diurna* te vinden in VL, dl. 1 (1828) p. 432 e.v.

nis nemen van een privé- en soms intieme correspondentie en daaruit vervolgens ongecensureerd citeren, bij mij en wellicht ook bij de lezer soms een ongemakkelijk gevoel kan oproepen. Men wordt immers deelgenoot gemaakt van iets wat uitsluitend voor de betrokkenen bedoeld was. Ik ga er echter van uit, dat de reprimande die Capadose ten deel viel, mij bespaard zal blijven. Het familiearchief van de Chevalliers is immers niet voor niets toegankelijk gemaakt voor het publiek en er zit bovendien geen geheimhouding op. De meeste stukken zijn ook nog eens meer dan 200 jaar oud. Toch ben ik van mening, dat tot op zekere hoogte terughoudendheid geboden blijft uit piëteit en respect voor de betrokkenen. Zo ben ik bijvoorbeeld bij het sterfbed van Pierre Chevallier, zoals dat uitvoerig door zijn jongste zoon Mathile is beschreven (en gepubliceerd!), op gepaste afstand gebleven.

Ik wil de medewerkers van de verschillende archieven, die ik geraadpleegd heb vriendelijk bedanken voor hun hulp en bereidwillige dienstverlening. Vanaf het voorjaar van 2020 en daarna – met tussenpozen – was het in verband met de coronamaatregelen soms onmogelijk om persoonlijk de archiefstukken in de UB te Utrecht te raadplegen. Gelukkig waren conservator Bart Jaski en medewerker Hester Smit bereid mij bepaalde stukken digitaal te verstrekken, waarvoor ik hen wil bedanken.

Ook scheelde het mij veel reistijd, dat het Gemeente Archief van Amsterdam bereid was om op aanvraag archiefstukken online te plaatsen. Het was sowieso een zegen, dat dankzij het internet zoveel oude documenten en boeken online waren te raadplegen. Ik noem alleen maar het *Biografisch Portaal* en *Google-books*.

Fred van Lieburg ben ik erkentelijk voor zijn literatuur tips, terwijl ik ook enkele meelezers wil bedanken voor hun gewaardeerde belangstelling en kritische opmerkingen: allereerst mijn vrouw Joke, die steeds de primeur had om gedeelten (in klad) te lezen, maar ook Patrick Vetkamp, mijn broer Tijs, mijn dochter Josje en mijn ‘oude’ studievriend Ed Arnold verdienen ieder een pluim.

Apeldoorn, zomer 2022

Inleiding

Beste ouders, ik wil u door middel van deze brief laten weten, dat ik mij hier kostelijk vermaak. Ik zit nu, terwijl ik dit schrijf, bij oom Lammert¹ in Amsterdam en het lukt me nu even om in hoofdlijnen mijn belevenissen van de afgelopen weken met jullie te delen.

Mijn uitstapjes maak ik, zoals jullie weten, vanuit de pastorie in Blaricum, waar broer Robert sinds kort predikant is. 's Morgens na de koffie trek ik er meestal op uit naar 'De Tafelberg', waar ik dan wat ga zitten lezen. Soms bestijg ik het paard van Jan en ik vind het heerlijk om daarmee 'een togte' te maken.

's Middags ga ik op bezoek bij bekenden en notabelen in het dorp of in de omgeving. Als het regent blijf ik binnen en speel ik wat op het spinet of ga ik zitten lezen.

Zo ben ik onlangs ook op visite geweest bij Ds. Van der Roest in Blauwkapel, echt een man naar mijn hart. De meeste mensen waarden hem niet zo, omdat hij te sterk beïnvloed is door Lavater,² zoals men dan zegt. Hij zou te veel mystieke boeken lezen... 'hij is te aandoenlijk'.

Tot zover in het kort mijn 'amusements de Blaricum'.

U moet de groeten hebben van alle dierbare vrienden uit Loosdrecht, Utrecht en Amsterdam.³

1 Het gaat hier waarschijnlijk om Lammert van de Velde, een broer of neef van de oma van Petrus, Catharina van de Velde, de moeder van zijn vader. Deze wordt genoemd in een brief van Paulus aan Pierre d.d. 12 augustus 1790.

2 Johann Caspar Lavater (1741-1801) was een Zwitserse filosoof, predikant en dichter, die bekend werd om zijn geschriften over fysionomie, *Physiognomische Fragmente zur Beförderung der Menschenkenntnis und Menschenliebe* (1775-1778). Ueli Gremlinger, *Johann Caspar Lavater: Berühmt, berüchtigt – neu entdeckt*, TVZ (Zürich 2012). Mary Lavater-Sloman, *Genie des Herzens: Die Lebensgeschichte Johann Caspar Lavaters*, 5 Auflage (Artemis, Zürich/Stuttgart 1955). Het 'mystieke' dat Pierre Chevallier in zijn brief noemt heeft waarschijnlijk betrekking op de interesse, die Lavater toonde voor het kennen van zichzelf.

3 De correspondentie tussen vader Paulus en zoon Petrus Chevallier bevindt zich in het archief van de fam. Chevallier en wordt bewaard in de Universiteitsbibliotheek van Utrecht, afd. Bijzondere Collecties. Voor de Inventaris van dit familiearchief verwijs ik naar K. van der Horst, *Inventaris van het Archief van de familie Chevallier* (Utrecht 1992). Deze en andere brieven zijn te vinden in Portefeuille VII (4*.C.7).

Dit – in mijn woorden – schreef de 18-jarige Petrus of Pierre Chevallier op 13 april 1779 aan zijn ouders in Groningen. Hij had blijkbaar een paar weken vrij van studie en hij wilde ongetwijfeld eens van nabij zien, hoe zijn broer het als beginnend predikant in Blaricum deed. Over enkele jaren zou hij ook zelf dat ambt in de kerk gaan vervullen, zo was het plan.

Bovenstaande brief is het begin van een lange reeks brieven, die Petrus naar Groningen zou sturen en die zijn vader zou beantwoorden.

Deze brief was nog gericht aan zijn beide ouders, maar in oktober van ditzelfde jaar zou zijn moeder bezwijken aan de dysenterie-plaag, die toen in Groningen tientallen slachtoffers maakte.

Voordat ik Petrus – voor zover mogelijk – op de voet probeer te volgen, is het wellicht dienstig om eerst met de familie Chevallier kennis te maken.

Petrus of Pierre: zijn doopnaam, de naam, die zijn ouders hem gaven bij zijn geboorte en die hardop uitgesproken werd bij zijn doop, was Petrus, naar de grootvader van zijn moeder. Maar na verloop van tijd begon hij zichzelf Pierre te noemen. Zijn vader blijft hem in zijn brieven steevast met Petrus aanspreken (bijv. ‘Waarde Petre!’), maar steeds vaker ondertekent Petrus zijn brieven met Pierre Chevallier (vaak ook met één l geschreven). Soms schreef hij zijn brieven in het Frans en dan

Afb. 1 Gezicht op Blaricum, door Abraham Rademaker (ca. 1727-1733).

lag het zeker voor de hand om Pierre als afzender te vermelden. Naarmate hij meer in Franse of Waalse kringen zijn werk als predikant begon te doen werd het des te meer vanzelfsprekend de naam Pierre te bezigen. In de gewone dagelijkse omgang werd hij ook wel Pieter genoemd.

Tot aan zijn overgang als predikant naar de Waalse gemeente in Naarden (1784) zal ik in dit boek de naam Petrus blijven gebruiken. Daarna wordt het Pierre.

Petrus was het jongste kind in het gezin Chevallier. Hij zag het daglicht op 22 november in 1760. Hij had een oudere broer, Robertus Alberthoma – zijn tweede naam was de familienaam van zijn moeder – en deze Rob(b)ert was in 1755 geboren. En de oudste in het gezin Chevallier was dochter Catharina Elizabeth, die een jaar eerder was geboren.

Tussen Robert en Petrus was er nog een broertje Paulus (1756) geweest, maar die was al jong gestorven, terwijl in 1763 nog een meisje werd geboren en in 1768 nog een jongetje, maar beiden overleefden het niet. Zo bestond het gezin uiteindelijk uit drie kinderen: Catharina (Caatje), Robert en Petrus.

Vader Chevallier was Paulus en moeder Chevallier was Margaretha (Grietje) Geertruida Alberthoma. Zij was zeven jaar jonger dan haar man: hij was van 1722 en zij van 1729. Zij trouwden in 1753, toen Paulus 31 jaar oud was en zijn echtgenote 24.

Grietje was een domineesdochter. Haar vader, Robertus Alberthoma,⁴ was predikant in de gemeente te Groningen van 1721 tot 1770, waar hij toen op 80-jarige leeftijd met emeritaat ging. Twee jaar later stierf hij. Hij was getrouwd met zijn nichtje Baltina Adriaantje Alberthoma en uit dit huwelijk werden twee dochters geboren, van wie Margaretha dus de vrouw van Paulus Chevallier werd. Dat het jonge echtpaar Chevallier hun eerste zoon Robert Alberthoma (Chevallier) noemden was om de mannelijke lijn van het ouderlijk huis van moederszijde op die manier als het ware voort te zetten.

Petrus' vader was Paulus Chevallier en deze werd in 1722 geboren uit het tweede huwelijk van zijn vader Paulus Chevallier met Catharina van de Velde. De drie kindjes uit het eerste huwelijk van opa Chevallier waren allen jong gestorven en zo was uiteindelijk Paulus zijn enige kind.

Paulus jr. heeft zijn vader nauwelijks of helemaal niet gekend, want deze overleed in 1725 onder geheimzinnige omstandigheden in de

4 Hij publiceerde o.a. *Lere der Waarheit, die naar de godzaligheid is* (Groningen 1729, meerdere drukken) en *Eliza de profet gezalfd met Elias geest* (Groningen 1741).

West. Hij was gaan varen onder de vlag van de West-Indische Compagnie en hij is nooit teruggekeerd. Vermoord? Het gerucht ging.

Diens vader, de opa van Paulus Chevallier, was in 1661 in Sedan in Frankrijk geboren en in 1685 na de opheffing van het Edict van Nantes uitgeweken naar de Republiek. Hij en zijn ouders behoorden tot de minderheid van de Franse bevolking, de protestanten of de hugenoten. Deze Nicolas Chevalier (met één l), want zo heette de opa van Paulus, vestigde zich in Amsterdam en trouwde in 1689 met Jeanne Thoulouse. Nicolas was een veelzijdig man en hield zich bezig met het verzamelen en inventariseren van rariteiten en hij verdiende zijn brood in het uitgevers- en drukkersvak. Hij publiceerde verschillende grote boekwerken, o.a. over het leven van koning-stadhouder Willem III, de kampioen van het protestantisme in Europa.⁵ Het is navrant, dat zijn kleinzoon en achterkleinzoon (Paulus en Petrus) zich later zouden profileren als partijgangsters van de anti-organistische patriotten.

Ook is het bijzonder te vermelden, dat Nicolas lid was van de Waalse gemeente te Amsterdam, waarvan zijn achterkleinzoon (Petrus) later predikant zou worden.

Paulus, de vader van Petrus, werd op 10 september 1722 in Amsterdam geboren en hij werd ten gevolge van het vroege overlijden van zijn vader door zijn moeder opgevoed. Door de in Frankrijk achtergebleven familieleden werd nog geprobeerd de kleine Paulus in hun familiekring op te nemen en op te voeden, maar de weduwe Chevallier liet dat niet gebeuren.

Paulus werd een man, die carrière zou maken in de kerkelijke en academische wereld van de Republiek in de tweede helft van de achttiende eeuw. Na zijn 'middelbare' opleiding in Lingen ging hij theologie studeren in Leiden bij gerenommeerde professoren als Albert Schultens en Joan Alberti e.a. In 1745 werd hij beroepen te Sloten (bij Amsterdam) en na twee jaar lang deze gemeente gediend te hebben vertrok hij naar Rijswijk. Daar bleef hij tot zijn aanstelling als hoogleraar aan de Academie in Groningen. Als 30-jarige jongeman hield hij op 8 september 1752 zijn inaugurele rede, getiteld *Over de weldadige invloed, die een juist getemperedde vrijheid van denken op de theologie heeft*.⁶

Bovendien werd hij aangesteld als Academieprediker. Hij was op vele terreinen thuis, had een ijzeren geheugen en hij bezat een zeer omvang-

5 O.a. *Histoire de Guillaume III roi d'Angleterre par médailles, inscriptions etc.* (Amsterdam 1692, fol.). In Utrecht gaf Chevallier van omstreeks 1710 tot 1720 de *Gazette d'Utrecht* uit.

6 *De fructibus, qui ex juste temperata cogitandi libertate in theologiam redundant* (Groningen 1752).

rijke bibliotheek.⁷ Zijn aanstelling was mede bedoeld om de academie te vernieuwen en weg te halen uit de sfeer van de versteende tegenstellingen uit de vorige eeuw. Paulus was ondanks het feit, dat hij aangesteld was als een Voetiaan,⁸ een ruimdenkend theoloog en filosoof en zijn grote kennis van de geschiedenis van de kerk maakte hem enerzijds voorzichtig – ketterjagers lagen immers altijd en overal op de loer – maar ook mild in zijn oordeel en nieuwsgierig naar mogelijk andere interpretaties van de Schrift en de traditie. In de correspondentie met zijn zoon Petrus zullen we daar nader kennis mee maken.

Het werd nu ook tijd om een gezin te stichten en een paar maanden na zijn inauguratie trouwde hij dan ook met de dochter van Ds. Robert Alberthoma. Het was 21 januari 1753 toen Paulus Chevallier en Margaretha Geertruid Alberthoma ‘door de echt’ werden verbonden, zoals in de uitgave van de preek bij deze gelegenheid staat gedrukt.⁹

Zoals hierboven vermeld werden in of uit dit huwelijk zes kinderen geboren, van wie er drie in leven bleven. De jongste van hen was Petrus of Pierre, de hoofdpersoon van deze studie.

Dit zijn in hoofdlijnen het gezin en het intellectuele klimaat, waarin Petrus opgroeide en na de Latijnse School begon hij de studie theologie aan de Hogeschool van zijn vader. Het bovenstaand genealogisch overzicht is eigenlijk te beschouwen als een min of meer levenloos raamwerk of geraamte, waar nog weinig ‘spirit’ in zit. Het is bedoeld als eerste aanzet tot een plaatsbepaling van de hoofdpersoon in zijn familie en milieu.

Over de studie van Petrus in Groningen zijn (mij) overigens vrijwel geen gegevens bekend. Na de Latijnse School te hebben doorlopen werd hij al op 14-jarige leeftijd ingeschreven als student theologie aan de universiteit van zijn vader.¹⁰ Behalve van hem ontving hij ook onderwijs van Petrus Abresch, Jacobus de Rhoer, Nicolaus Guilielmus

7 De veilingcatalogus van zijn bibliotheek, die in 1798 was opgemaakt, bevat 162 pagina's (in 8vo.): *Catalogue d'une partie de la Bibliothèque de feu Paul Chevallier, qui sera vendue à Groningue, le 30 d'Avril et jours suivans 1798*. Het betreft hier dus nog maar een deel van zijn bibliotheek. In Port. VI, Pakket 4.

8 Zo werden theologen en predikanten uit de school van Gisbertus Voetius (1589-1676) genoemd. Hij was de grondlegger van de theologische faculteit in Utrecht en verdedigde de ‘oude gereformeerde leer’ tegen o.a. Descartes en Coccejus.

9 R. Alberthoma, *Ter Bruiloft van Paulus Chevallier en Mejuffer Margareta Geertruid Alberthoma door den Echt verbonden d. 21. van Louwmaand 1753* (Groningen 1753). In Port. III, 7.

10 22 december 1774. Zie *Album Studiosorum Academiae Groninganae* (Groningen 1915).

In de turbulente periode tussen de Verlichting en het Revêil, gekenmerkt door spanning, revolutie en oorlog probeerde **Pierre Chevallier** (1760-1825) eigenzinnig en consequent zijn eigen koers te bepalen. Zijn vader Paulus was hoogleraar theologie in Groningen en Pierre werd dominee in de Waalse Kerk. Een uitvoerige briefwisseling tussen vader en zoon geeft een verrassende inkijk in de actuele religieuze en politieke discussies van die dagen, terwijl wij tevens kennis kunnen nemen van kleinschalig leed en alledaagse besognes in de nadagen van de Republiek. Pierre Chevallier ontwikkelde zich van een recalcitrante intellectuele betweter tot een bedachtzaam en irenisch theoloog, die naast zijn dagelijkse gemeentewerk in Amsterdam ook activiteiten ontwikkelde, die de grenzen van zijn Waalse gemeente ver te buiten gingen. Hij maakte zich verdienstelijk voor het Nederlands Zendeling Genootschap en het Nederlands Bijbelgenootschap, maar ook spande hij zich in om koning Lodewijk Napoleon de Nederlandse taal te leren.

Het is interessant te zien, hoe deze erudiete Waalse predikant evolueerde van een overtuigd patriot tot een loyaal royalist zonder zijn principes geweld aan te doen.

Deze familiechroniek laat de lezer bovendien getuige zijn van onverwachte gebeurtenissen en pijnlijke ervaringen, die hem nog lang zullen bijblijven.

Cees Huisman (geb. 1953) is historicus en theoloog. Hij promoveerde in 1983 op Neerlands Israël. Het natiebeseft der traditioneel-gereformeerden in de achttiende eeuw. Na als geschiedenisleraar werkzaam te zijn geweest werd hij in 1985 predikant in de Ned. Herv. (vanaf 2004 Protestantse) Kerk, achtereenvolgens in Heusden, Steenwijkerwold en Meppel. Sinds 2019 is hij met emeritaat en publiceert hij op zijn vakgebied(en).

Website: www.dsceeshuisman.nl

